

МІТУСОВА Катерина,
викладач кафедри
цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЧИННИМ ЗАКОНДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Із здобуттям незалежності, Україна взяла курс на розбудову демократичної правової держави та громадянського суспільства, в якому центральним та непорушним об'єктом особливої уваги з боку держави є права і свободи людини.

Так, згідно ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. [1]

Прийнятий Україною курс з розбудови правової держави покладає на неї не тільки обов'язок визнання природних прав і свобод людини, а також із забезпечення реалізації цих прав, які закріплені як в Конституції України, а також врегульовані іншими законами України та підзаконними нормативно-правовими актами. Одним, з таких основних законодавчих актів України, прийнятих у відповідності до Основного закону є Цивільний кодекс України.

Так, у ст. 15 Цивільного кодексу України закріплено право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. В сучасному законодавстві України одним із найефективніших цивільно-правових засобів захисту прав та інтересів особи є відшкодування шкоди, що здійснюється в рамках цивільних правовідносин. [2]

Частиною 1 ст. 16 Цивільного кодексу України передбачено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Зокрема, способом захисту цивільних прав та інтересів можуть бути, згідно п. 9 ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України, відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Однак, на сьогоднішній день залишається відкритим питання визначення такого розміру відшкодування, який би відповідав завданій моральній шкоді, що, відповідно до ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України, може полягати у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи

пошкодженням її майна; приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Чинним законодавством України повноваження із визначення розміру відшкодування моральної шкоди відведено судам. Так, зокрема, абз. 2 ч. 3 ст. 23 Цивільного кодексу України передбачено, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

Враховуючи те, що при розгляді таких справ в судах виникають питання, які потребують роз'яснення, Пленум Верховного Суду України від 31.03.1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» надано роз'яснення щодо вирішення спорів про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди. Так, згідно з п. 3 зазначеної постанови, під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Відповідно до п. 9 вказаної постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4, розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне - за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого - спростування інформації редакцією засобу масової інформації. При цьому суд має виходити із засад розумності, виваженості та справедливості.

У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні з мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи. [3]

Аналіз роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, викладених у вказаній постанові наводить на висновок, що у випадку завдання шкоди життю, фізичному або душевному здоров'ю, соціальним зв'язкам особи

тощо, відновлення порушеного права повною мірою неможливе та передбачає лише часткову компенсацію у грошовому еквіваленті.

Отже, інститут відшкодування деліктної шкоди дуже важливий для регулювання цивільно-правових відносин та має низку особливостей, які відрізняють цей інститут від інших. Зокрема, він виконує важливу відновлювальну функцію, без якої суть права загалом зводиться до мінімуму. Крім того, він виконує й допоміжну функцію, яка полягає в забезпеченні функціонування інших цивільно-правових інститутів. Основні положення й особливості закріплені в цивільному законодавстві та потребують детального дослідження.

Таким чином, на сьогоднішній день відсутні будь-які формули розрахунку, співвідношення міри заподіяної шкоди та її подальшого відшкодування (компенсації), а лише надані рекомендації для судів щодо проведення такого розрахунку під час прийняття судового рішення. Так, для справедливого вирішення спорів про відшкодування моральної шкоди та відповідної її компенсації необхідна розробка такого розрахунку відшкодування моральної шкоди, а також законодавче закріплення проведення обов'язкової (психологічної) експертизи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України/ Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16 січня 2003 р. №435-І (зі змінами та доповненнями)/ Офіційний сайт Верховної Ради України/ <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Верховного суду України від 31.03.1995 № 4. 1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>